

Axel Nilsson, Ekerö

berättar för Sture Hjalmarsson 1982-07-20

Jag är född den 12 nov. 1893 i Hjertared i Dalstorp och var näst äldst bland 8 syskon, endast en syster var äldre, så jag var den äldste sonen. Hjertared var ett rätt rejält ställe som ägdes av Andersson på Torsbo. Vi födde upp ungdjur åt Torsbo, han fick dit kalvar och när de vuxit upp skickades de till Torsbo och vi fick kalvar tillbaka i stället. Far tämjde också ett par stutar varje år och sedan skickades de till Torsbo.

Vi hade i regel ett par stutar och ett par oxar på gården. Far hade stat och lön, lika som dom hade på Torsbo, men så hade han den fördelen att han fick ha en egen ko där också.

Han brukade Hjertared i 21 år och sedan flyttade vi till torpet Hagen under Torsbo. Detta var 1912 och då var jag 18 år. Far skulle göra 2 dagsverken i veckan för torpet, men så blev han sjuk och då fick jag som var den äldste pojken göra dagsverken i stället och på de dagar som blev över arbetade jag också framme på Torsbo för 2,75 om dan. Det var inte så dåligt betalt på den tiden, men jag tröttade på det och 1914 flyttade jag till Pettersson i Rösered i Månstad och var dräng hos honom ett år.

Mina systrar arbetade på Torsbo fabrik och familjen flyttade från torpet till en barack på Torsbo. Det var mycket folk på Torsbo gård på den tiden, dom tog in vem som helst, småpojkar till och med. Där arbetades mycket med stenkrossning på den tiden. Carl Andersson hade köpt en stenkross och den gick för jämnan förutom i skörden förstås. Han gjorde riktiga vägar till sina torp, för innan hade det varit så gott som bara gångstigar dit och man kunde nätt och jämt köra dit med häst och vagn. Nu blev det riktiga vägar till Hölta, Björkås, Hagen, Svedjorna och sedan höll han på att göra väg ända till Målek. Han gjorde färdigt den också och sedan hade dom en bra väg till alla torpen.

Gamle riksdagsman Andersson levde ett år sedan vi kom till Hagen, men han var ju gammal då och hade lämnat över till sonen Carl Andersson som även blev disponent på fabriken då, för det var innan Eiser tog över den. Lilla Harvered var ett torp under Torsbo som var rätt bra, dom gjorde tre dar i veckan för det, men dom andra torpen var väldigt dåliga, dom kunde inte föda mer än ett par kor och i alla fall fick dom göra två dar i veckan för dem.

Det var en torpare på Backen, dom kallade honom alltid för ”Back”, det var en rolig gubbe som inte kunde varken läsa eller skriva men han kunde många roliga historier och han var inte så noga med hur han pratade. Fick han tag i en tidning som han höll upp och ned och kanske såg en bil så sa han att nu är det en bil som har välvt och ligger på taket.

Jag kommer ihåg knekten Bud, han bodde till Landals som var ett soldattorp och han hade många fyr för sig. Carl Anderssons syster Gerda var ju gift med kapten Wessberg och hon skulle en gång tala om för Bud att hon var gift med en kapten. ”Tôcken tur han hade” sa Bud.

Jag gjorde min exercis 1915, det var inte för roligt, dåligt med maten hade vi och bara 20 öre om dan. Vi var tre syskon som lät skriva oss i Borås för att få göra värnplikten där, för annars hade vi fått göra den i Skövde. Dom var inte så noga med sådant på den tiden.

Jag hade många släktingar i Borås som jag tänkte att jag skulle få nytta av. Det hade jag ju också, men det bröt ut hjärnhinneinflammation på regementet så vi hölls isolerade i sex veckor. Då fick vi inte gå utanför kaserngrindarna på vår fritid. På den tiden var det många gamla knektar som var inne och tjänstgjorde. Jag minns att Ekdahl var inne och han var furir, det var allt en stram gubbe som inte lät kuska sig, men han kunde nog sin sak.

För att återgå till Torsbo så minns jag en gubbe som hette Klas Gottfrid Berntsson, han var en riktig ”kuse” bland torparna och han hade varit rättare på Bystad förut. Det var lite ”paschaser” om honom. När han under sin rättaretid skulle ställa torparna i arbete och tala om vad de skulle göra så blev det ofta: ”Du får gå till vedbacken och hacka ris”. Det var väl orsaken till att dom, bakom ryggen på honom, kallade honom ”Hacka-ris”. Det hackades mycket ris förr, de hade det att strö med. Det låg ofta en stor rishög på gatan och du må tro att jag har hackat mycket ris. Det var bara det fina riset man hackade, de grova grenarna fick man sne av och dom eldade man med sedan.

När jag hade gjort min värnplikt flyttade jag till Reutersberg i Hulared och blev statare och av de 17 år som jag var där skötte jag stallen i 11 år. För det hade jag 5 kronor mer i månaden än de andra och då fick jag gå upp kl. halv 5 på morronen och sköta hästarna och fick inte sluta förrän kl. 8 på kvällen. Vi hade fri bostad och en stat på 500 kg havre, 300 kg råg, 100 kg vete, 6 tunnor potatis om året och 3 l. mjölk om dan. Vete odlade dom inte på den tiden utan vi fick pengar istället.

Vi fick sätta potatis också om vi ville, så vi kunde nästan sälja potatis. Vi hade alltid två grisar om året, men den lilla kontantlön jag hade räckte aldrig till för det stora hushållet, så den grisen som vi slaktade på hösten brukade handlaren få ta.

Det var alltid ont om pengar, alla hade ont om pengar då, även ägaren till Reuterberg Ernst Lundgren. Det var många som reste till Amerika på den tiden. Det var en som hette Arvid Johansson, han hade varit på Reuterberg i många år men han flyttade när jag kom dit, han och en som hette John Gardell reste till Amerika. Dom trodde väl att dom skulle få det lite bättre där för det var så mycket annonser i tidningarna om Amerikaresor och dom skrev brev därifrån och talade om hur bra det var, så det var många som sparade pengar till en biljett för att komma över dit. Det var väl en och annan som fick det bra där men det gick nog dåligt för de flesta.

Jonas Gardell gav sig så långt in i Amerika så han kom till indianerna och dom tog nog död på honom tror jag.

Det hade varit väldigt många som tidigare rest till Amerika, men sedan minskade det ju undan för undan. Vilhelm Moberg har ju skrivit mycket om hur de reste över under svåra förhållanden och om hur de fick det när dom kom dit. Jag har varit nere i Karlshamn och sett statyn över Karl Oskar och Kristina.

I stallen på Reutersberg fanns en stor vattenbassäng som rymde 10 000 l. den gick också till ladugården och den skulle vara full jämt. Den pumpades för hand och det var mycket arbete med det. Våra pojkar brukade hjälpa till med det, dom tyckte det var så roligt att vara med ute i stallen på kvällarna.

Dom hade alltid bra hästar på Reutersberg och skaffade också en hingst så småningom. Den köpte de på Frännarp och den kostade 11 000 kr. Det var ju en både fin och dyr hingst och dom tog 25 kr i språngavgift. Tyvärr hade dom den alldeles för länge så det blev inavel och inga määrrar kom till slut. Till sist fick de sälja den för 500 kr.

Det är rätt så noga med skötseln av en hingst och jag skötte om honom hela tiden, ryktade och forade honom och gav honom lite extra också. Han tog väldig känsla för den som skötte honom och jag hade aldrig några svårigheter med honom. Han var en bra körehäst, både stark och snäll, men om jag var borta någon gång och de andra skulle sela honom kunde han vara besvärlig och omöjlig att komma intill.

Jag minns särskilt en gång då jag varit i stan i något ärende med en annan häst.

När jag kom hem sa dom att det var lögn att dom kunde sela hingsten, dom hade tagit upp honom i en spilta och försökt på alla sätt, men han var precis stollig. Lundgren hade sagt åt dom att vänta tills Axel kommer hem, han klara det nog. När dom talade om detta för mej så frågade jag: ”Va har ni tatt er till med honom, han brukar väl va snäll?” Jag tog selen och gick in och lade den på honom och han rörde inte en fot. Så det visar ju att han kände väl igen mej.

Det gick utför med Lundgren precis, han hade alla sina barn i Lund för att studera, det blev dyrt och det var dåliga tider för jordbruket då. Artur Gardell bodde på Nordtorpet, han hade friköpt det från Reutersberg och odlat upp det mycket. Det var Artur, John, Adolf och Anna som gifte sig med Martin på Lantmans och dom är borta allihop. Malcolm bodde på Sunket, men det var ju inget jordbruk så han gick framme på Reutersberg som vanlig statare. David på Reutersberg var en trevlig gubbe som gärna ville ha lite sprit, han hade länge en stor kula på huvudet, men den lät han senare operera bort.

Det byggdes en ny landsväg mellan Hulared och Limmared 1927-28. Den gamla landsvägen som gick upp igenom Stålaresbyn och ut igen, var mycket backig och eländig. Vi körde där ofta med stora lass och det var mycket besvärligt. Året efter det att den nya vägen blivit färdig köpte vi det lilla stället där den gamla och den nya landsvägen delar på sig, där Carl-Erik Petterssons Lådindustri i Stålares nu ligger.

Det var väldigt dåligt skött det lilla stället, den som ägde det förut hade köpt en gård längre upp i Stålares och han hade dragit bort både gödsel och annat därifrån. Vi kunde inte ha mer än en ko första året och det var en gammal stenladugård där, som inte korna trivdes i. Jag miste en del kor, men sedan byggde jag till ladugården och rätta till det undan för undan.

Dom som bott där förut hade väl inte haft några riktiga redskap att bruka jorden med. När de hade plöjt hade de bara skummat lite på ytan och jag förstod att man måste arbeta med jorden på ett annat sätt. Men jag var väl hållen på Reutersberg, Lundgren ville inte att jag skulle flytta, så jag fick låna både hästar och redskap där. Jag fick ha dom så mycket jag ville när de inte använde dem själva och jag behövde aldrig betala något för det. Jag gjorde mycket vid det lilla stället, arbetade upp det så att vi till sist kunde ha 5 kor och en häst.

Vi klarade oss riktigt bra, vi var ju ensamma då, mor och jag, för barnen var ju utflyttade. Men då hände olyckan med att jag fick handen i tröskverket, jag miste den och sedan kunde vi ju inte ha stället längre.

Vi hade då bott där i 20 år och fick flytta till Karin och Elof i Frölunda. Det gick väl bra, men det var ju inte samma trivsel som man var van vid, man fick inte samma hemkänsla och kände inte samma trivsel som när man hade det egna att syssla med.

Vi bodde hos Karin och Elof i 17 år innan vi kom hit till Ekerö och här har jag också varit i många år nu.

Axel Nilsson, Ekerö

12/11 1893-13/1 1992